

Mitt ständigt pågående uppror

1.

Jag var väl tjugo år gammal – det är mer än tjugofem år sedan nu – jag hade tillbringat min första termin vid Stockholms universitet, läst praktisk filosofi. Nu var jag på väg hem för att fira jul. På nyårsafton skulle jag förlova mig, inbjudningarna var utskickade, menyn till förlovningsmiddagen bestämd, ring införskaffad. Min flickvän och jag hade varit tillsammans under hela gymnasietiden, nu väntade sig alla att det skulle bli vi två, det hela hade blivit en affär mellan familjerna. Själv behövde jag inte göra någonting mer än att vara personligen närvarande, välklippt och iförd vit skjorta, slips och mörk kostym. Jag och min familj skulle bli hämtade i brukets svarta Mercedes av brukets uniformsklädda chaufför.

Tåget var fyllt till sista plats, till råga på allt hade jag hamnat i en gammaldags vagn med åttamannakupéer, hårda röda galonsäten och näthyllor över huvudena. Och knäna måste man lirka in mellan medpassagerarens mitt emot. Det var alltså ganska trångt. Snett mittemot mig satt en sådan där dam som såg ut som om hon egentligen borde åka förstaklass, med veckad mörkblå kjol och vit blus med krås. När hon försiktigt satte sig slätade hon noga ut klänningsveckan för att undvika skrynklor. Bredvid mig satt en tidstypisk kille i ylletröja som reste med ryggsäck. Den hade han slängt upp på hyllan ovanför lady mitt emot.

Redan innan vi lämnade Stockholm hade jag fördjupat mig i en bok. Jag hade köpt den på antikvariat, inte bara för att innehållet intresserade mig utan också för dess sammetsmjuka papper, boken var läcker att hålla i och se på. Dessutom är det ju lite generande att sitta ansikte mot ansikte med främmande människor så som man tvingas göra på gamla tåg. Då är det skönt att kunna gömma sig bakom en bok.

Strax före Södertälje gör tåget en kraftig inbromsning. Jag tittar upp och ser en läskedrycksflaska glida ur ryggsäcken över damens huvud och falla ner på golvet. Av trycket i flaskan flyger kapsylen av och läskens sprutar över den där

veckade mörkblå kjolen. Det är naturligtvis katastrof. Damen ställer till med ett uppträde på ett sätt som om hon blivit medvetet trakasserad för att hon är förnämre än vi. Hon kräver ersättning för kemptvätt. Killen bredvid mig blir röd och svettig i ansiktet och försöker naturligtvis ställa till rätta med hjälp av pappershanddukar hämtade från tågtoaletten.

Alltihop är naturligtvis samtidigt oerhört komiskt och det är svårt att hålla sig allvarlig. Min blick glider hastigt förbi passageraren mittemot mig, en flicka i rutig duffel och scarf. Jag har varit medveten om hennes existens hela tiden men inte vågat låtsas om henne. Hon håller på att explodera av skratt och sätter handen för munnen åt damens håll. Hon möter min blick i ett slags samförstånd. Hennes ögon glittrar. Jag dyker snabbt ner i min bok igen, jag känner mig besvärad. Det måste synas utanpå hur blyg jag är.

Men allt lugnar ner sig efter ett tag, jag fäller ihop boken och lägger den på fönsterbordet. Sedan sitter jag och tittar ut i mörkret medan tåget dunkar söderut. Plötsligt sträcker flickan fram sin hand och stryker över boken.

— Vilken vacker bok! Får jag titta?

Jag tittar lite skyggt på henne och nickar. Hon sitter länge och bläddrar. Det är en bok om medeltida kristna mystiker, så den är ju lite speciell. Jag skäms en aning för mitt udda intresse och känner mig lite avslöjad. Hon läser högt några fina rader om Mäster Eckhardt. Men mest är hon förtjust i det vackra bandet.

Så berättar hon att hon just gått sin första termin på Konstfack, att hon tänker bli teckningslärare. Hon berättar hur hon bor, att hon kommer från Växjö, hennes pappa är stadsträdgårdsmästare där. Hon har en enkelhet och öppenhet i sitt sätt att berätta, och det är inga märkvärdigheter hon säger. Ändå tar hon för givet att jag är intresserad.

Hon frågar mig om mitt, om mina studier, om hur jag bor, om min familj. Jag brukar ha svårt att prata om mig själv. Men jag berättar om den nittioåriga judinnan jag bor inackorderad hos i en brun och mycket dammig lägenhet på Upplandsgatan, om klockspelet i Gustav Vasa i adventstid, om den engelska teservisen jag skall ge mina föräldrar i julklapp, om min syster som gick ut

Konstfack på femtiotalet. Plötsligt märker jag att hon får mig att visa mig precis sådan som jag är. Jag lockas inte att säga något som är osant eller förskönande.

— Om du vill fortsätta läsa kan väl jag få rita av dig under tiden?

Jag blir blyg och besvärad igen, förslaget känns närgånget. Jag är inte van att bli utsatt för ett sådant direkt intresse, i synnerhet inte för mitt utseende. Jag tycker mest om att vara anonym och osynlig. Men så sitter hon där med sitt skissblock och småpratar, visar porträtt hon gjort av sina skolkamrater och berättar lite om dem. Jag förstår att det här är hennes sätt att vara. Och hon lockar mig på nytt att bli mig själv, vara naturlig. Jag kan till och med läsa i hennes närvaro. Hon är avväpnande, helt enkelt lätt att vara med. Hon ritade mig lustigt nog utan glasögon. Resultatet förvånar mig. Jag tycker om mig själv i hennes tolkning.

Vi passerar Norrköping, Linköping, Mjölby, Tranås. Hon delar sina medhavda, lite kladdiga korvmackor med mig och jag min kexchoklad och mitt äpple med henne. Det känns som om vi känt varandra länge. Vi lutar oss alltmer förtroligt fram mot varandra när vi pratar. Den som ser på oss utifrån måste ju tro att vi hör ihop. Ändå vet jag inte ens vad hon heter.

Hon tar min bok igen, fördjupar sig i den. Hon läser mina förstrykningar och kommenterar dem. Till och med i valet av citat stannar hon för det enkla och lätta och omedelbara. Det nästan irriterar mig att hon, med en helt annan bakgrund än jag, tycks veta precis vad det handlar om. Vi når ett samförstånd och en närhet som jag med stigande förvåning avnjuter, jag är inte van att dela mina hemliga intressen med någon. Det vi just upptäckt att vi har gemensamt leder oss vidare. Vi har just gnagt på samma äpple, delat bröd och hennes hemgjorda saft. Det vilar ett varmgult sken över kupén, vi är som inneslutna i en bubbla.

Till sist, flera timmar senare: Alvesta. Där skall hon byta mot Växjö och jag skall ta rälsbussen till Karlshamn. Vi hjälper varandra av tåget med bagage och julklappar. Vi blir stående på perrongen.

— Du har väl någon som väntar på dig när du kommer fram?

Jag nickar.

– Det var synd, för jag skulle gärna velat lära känna dig lite mer, säger hon. Så lägger hon sin hand på min axel, böjer sig fram och kysser mig på kinden, nästan uppe vid örat. Hon gör mig förlamad och förstummad. Nu borde jag ha sträckt mig efter henne, hållit henne kvar. Men hon stiger upp på sitt tåg, vinkar och är borta. Hon försvann med samma lätthet som hon dök upp.

Jag stiger på mitt tåg, det är ett bländande vitt och trist ljus i kupén. Idel uttryckslösa, trötta ansikten. Jag känner på kinden efter hennes kyss. Nu borde jag rusa tillbaka och åtminstone få hennes namn. Innan tåget gått. Och säga henne mitt. Men jag vågar inte ta några risker. Vågar inte lämna bagaget och min teservis. Vågar inte släppa in något nytt i mitt liv. Det skulle bli så komplicerat.

Dörrarna stängs.

Så är det oåterkalleligt. En möjlighet, ett annat liv har gått mig förbi. En människa jag skulle velat hålla kvar är ohjälpligt borta. Rälsbussen glider iväg. In i vintermörkret. Någonstans strax efter Tingsryd kolliderar det jag just upplevt med framtiden. Om någon vecka förlovar jag mig i kretsen av släkt och vänner. Jag tillhör ju egentligen allaredan en annan, jag är redan bunden av löften och förväntningar. Det jag just har varit med om är ett hot mot varje ordnat och varaktigt förhållande, något sådant får man bara inte låta ske. Som "ringförlovad" – det har jag insett – är man skyldig att skydda sig med en mur av otillgänglighet, och inte minst en mur kring sina egna känslor.

Så lätt hon hade kommit bakom min förskansning, intagit mig, rört sig fritt bakom mina murar. Jag skäms över att jag inte har bättre kontroll över mina känslor, att jag tillåter mig att bli kär i en okänd flicka på ett tåg bara en vecka innan jag skall förlova mig. För jag hade blivit kär, det inser jag ju nu i efterhand. Känslor är något som flackar hit och dit. Av tanken, viljan, känslan är känslan flyktigast. Kanske är det trots allt bäst att låta sig styras av en fast hand eller av vedertagna regler. Ändå: de där snabbt ilande timmarna på tåget kändes det som om jag haft kontakt med själva livet, som om jag för några ögonblick tillät mig att vara helt mig själv.

2.

Jag gjorde min värnplikt i flottan, på ett fartyg, som skrivbiträde åt fartygschefen. Jag försökte läsa in ett betyg i pedagogik på distans och fick för den sakens skull tillåtelse att sitta på fartygsexpeditionen på officersdäck även kvällstid. I själva verket ägnade jag mig åt min egen vildsinta läsning som jag kommenterade i mina dagböcker. Det är märkligt hur lätt det är att upprätthålla sin integritet bland 150 andra män, trots att man lever på en så liten yta som ett fartyg utgör, trots att man sover med ansiktet bara 3-4 dm från ett annat ansikte, trots att man gör sina behov offentligt, sittande i en lång rad på toaletterna i aktern. Man kan göra sig precis så ensam som man vill. Ingen är så intresserad av den andre att man kryper varandra under skinnet. Varma, soliga sommardagar till sjöss kunde hela besättningen beordras upp på däck för att knacka rost. Då kommenderades fri klädsel, vilket innebar att hela besättningen utom befäl och folket i kabyssen gick spritt naken. Ingen kommenterade den andres nakenhet.

Förutom mina säkert mycket puerila kommentarer till Ekelund och Ekelöf, Rilke och Sartre och allt man nu skulle läsa i den åldern, så skrev jag om väder och vind. På en båt lever man i väderleken, man lär sig lägga märke till varje skiftning på havsytan och varje vindil. Och man kan trimma sin aning om kommande väderförändringar ytterligare genom att stämma av mot instrumenten och prognoserna uppe på kommandobryggan. Känslan av att stå på däck en klar natt och leta stjärnbilder tillsammans med navigationsofficeren eller på den mörkklagda kommandobryggan, där bara instrumenten lyser svagt, när snön driver eller regnet smattrar mot plåten, den känslan är överväldigande. Det är mystik. Alla på bryggan upplever det, det märks på de lågmälda rösterna och replikerna, inskränkta till det mest nödvändiga, till ren information. Vinden och havet är makter att räkna med och anpassa sig efter. — Allt det där hamnade i mina dagböcker, ett tiotal svarta anteckningsböcker på ett par hundra sidor vardera. För mig var de det värdefullaste jag hade.

Jag lät min blivande hustru läsa mina anteckningar, jag märkte att hon var nyfiken på mina dagböcker. Ja, hon bad faktiskt att få läsa dem. Reaktionen blev fullständigt oväntad. Hon blev oerhört upprörd, arg och ledsen, djupt sårad:

– Det handlar ju inte om oss! Du skriver ju inte ett ord om vår relation!

– Ja, men det gör jag ju i mina brev!

– Jo, men det vore intressant att veta om man betyder någonting däremellan också! Du nämner ju inte mitt namn, ens! Det är som om jag inte fanns i ditt medvetande! Betyder jag ingenting för dig?

– Jodå, jag skriver ju brev till dig två-tre gånger i veckan! Varannan dag!

– Jovisst, men däremellan! Betyder jag ingenting då?

– Du är inte riktigt klok! Du försöker ju ockupera mig, det känns som om du vill ockupera hela mig! Inuti också! Får jag ha ett arbete? Får jag vara intresserad av mitt arbete? Får jag läsa en bok? Får jag tänka själv?

Sedan slutade jag successivt att skriva dagbok. Lusten och glädjen med det hade försvunnit. När vi gifte oss upphörde dagboksskrivandet helt, ja naturligtvis även brevskrivningen. Därmed försvann också det där livet i det inre som varit så viktigt, ja självklart för mig under tonåren. Hela livet förlades utanför mig själv. Värst var kanske att kommunikationen mellan mig och min fru också upphörde. Men hon tycktes vara nöjd.

3.

På sjuttioalet ägnade jag ett par års kvällsläsning åt Poul Bjerre. Egentligen fanns det inte så mycket tid att läsa på, för jag hade familj och tre barn. Vi var gröna-vågare och hade ett litet jordbruk. Varje morgon var det lagården, mjölkning av korna, sedan cyklade jag milen till jobbet i stan. På kvällen var det grönsakslandet, lagården på nytt och slutligen umgänge med barnen den vakna stund som var kvar. Men min läsning resulterade i alla fall i en artikel om Poul Bjerres psykoterapeutiska metod, psykosyntesen, en artikel som tydligen väckte förtjusning bland hans gamla vänner och f d patienter, huvudsakligen kvinnor. När man skulle fira minnet av Bjerres hundraårsdag blev jag inbjuden till

Vårstavi, hans hem som står bevarat och förvaltas av en stiftelse. Det var första gången på många år som jag överhuvud taget var hemifrån och rörde mig på egen hand. De vänliga gamla damerna tog mig i famn allesammans, visade mig runt och berättade i munnen på varandra om sina möten med mästaren. Jag blev anvisad ett gästrum uppe under taket ovanför Bjerres gamla ateljé, ett rum med vita flickrumsmöbler i empirestil, med ljusa gardiner. Med vidunderlig utsikt över Grödingesjön.

– Här drömmer man viktiga drömmar, förklarade Bjerres gamla trotjänarinnan, Signhild Forsberg. Visst, klart att man drömmer i drömtolkaren Bjerres eget hem.

Mycket riktigt, jag drömde livsavgörande. En av de få drömmar jag överhuvud taget minns.

Jag drömde att jag stod inne i ett växthus. Glasen var vitkalkade för att dämpa solljuset, så det gick bara att urskilja konturerna av världen utanför. Växthuset var helt uttorkat, jorden i bänkarna var snustorr, rester av stjälkar och blad låg brutna och bruna på jordgolvet, omkullvälta, trasiga krukor låg spridda i skärvor överallt.

Utanför regnade det så att det smattrade och stänkte mot glaset och rann i floder nerför taket. Men här inne var det som sagt så torrt att jorden dammade under fotsulorna. Jag gick fram till dörren, som nästan inte gick att öppna därför att den var så gisten. Men till sist fick jag upp den och steg ut i regnet. På några sekunder var jag genomvåt inpå bara kroppen. Men jag njöt.

Så skiftar scenen plötsligt. Tre av mina vänner därhemifrån – Marja, Biggan och Bengt – står och pratar på gräsmattan. Jag ser dem på avstånd där jag står utanför växthuset. Nu skiner solen. Och de ropar på mig:

– Björn, kom hit och hjälp oss! Du som både är bildad och har tre barn, vet du vad kuk heter på latin? Det är Bengt som ställer frågan.

Jag blir helt ställd. Vilken pinsam fråga! Och jag har dessutom ingen aning.

– Jag vet, säger Bengt retsamt. De har tydligen diskuterat mitt kunnande på det sexuella området – och misstänkt inget kunnande alls.

Jag blir ganska irriterad över att han vet, han som inte läst latin, inte ens tagit studenten. Den som vet och tänker till, vet hur enkelt och självklart svaret är. Men jag står svarslös. Inför tjejerna till råga på allt. Jag är ju ganska förtjust i dem båda. Nu är jag avslöjad inför dem.

Jag blev förvånad på morgonen när jag vaknade och kom ihåg min dröm. Jag brukar aldrig komma ihåg mina drömmar. Det måste bero på att den här var viktig. Den stod märkligt levande fram för mig. Jag mådde ju så bra av den, kände mig fri och lycklig i samma ögonblick jag vaknade. För första gången på många år! Jag förstod omedelbart drömmens budskap. Den innehöll både en uppmaning — lämna det där som du tror är ett växthus men som egentligen stänger av dig från livet — och en diagnos: du vet ännu för litet om livet, trots att du tror motsatsen, framför allt vet du ingenting om sex. Jag brukar kalla det här min frigörelsedröm.

Senare på dagen ringde man hemifrån gården och bad mig komma hem genast. Det hade inträffat en olycka i lagården som jag måste ordna upp. I själva verket hade man nog bara intuitivt upplevt min frånvaro som ett hot, något farligt, för när jag kom hem var allt redan i sin ordning. Känslomässigt återvände jag aldrig hem efter den där drömmen på Vårstavi.